

Antoni Gavaldà Torrents i el franquisme

Joan Maria Thomàs

Universitat Rovira i Virgili

L'Antoni Gavaldà és un historiador de combat. No li conec la trajectòria política durant el franquisme, però estic segur que la tingué en l'antifranquisme militant, com la tinguérem tots aquells del nostre grup de recerca a qui, per edat, ens tocà viure les acaballes d'aquell règim. Uns anys finals que foren, contràriament a la visió edulcorada que en determinats sectors s'ha volgut donar, a partir dels anys vuitanta de la Transició cap a un règim constitucional, molt violents.

Tampoc conec cap dels avatars vitals del nostre homenatjat d'avui. Ni hi he tingut gaires vivències compartides, tot i haver format part del mateix departament, si bé cadascú pertanyia a àrees de coneixement diferents: ell a la de Didàctica de les Ciències Socials i jo a la d'Història Contemporània. Tampoc no hi ha ajudat el fet de treballar en facultats diferents, allunyades físicament.

Allò que sí que he fet ha estat llegir-lo des de fa anys, des dels noranta, quan la seva producció va començar a créixer sense aturall. Per això mateix tinc clar que és un historiador de combat, disposat a no amagar fets ni noms, la qual cosa, treballant en l'àmbit en què ell ho ha fet, com és el local, comporta sempre, i de ben segur li ha comportat a ell, disgustos, males cares i censures.

Per ser de combat i creïble, un historiador ha de ser alhora rigorós i professional, i ell ho és amb escreix. Ha de ser capaç de reconstruir la història amb tots els ets i uts i explicar-la; n'ha de conèixer les fonts i interrogar-se sobre aquestes fonts, sobre què diuen i sobre allò que no diuen. En historiar el franquisme per dintre, com ell ha fet —i amb això entro en matèria—, sovint les fonts oficials no solament donen una versió esbiaixada i partidista dels fets, sinó que, en fer-ho, n'oculten —fets i persones— o en deixen de banda volgudament.

L'Antoni ha maldat per contribuir a l'esclarament d'alguns dels aspectes més sinistres i foscos del franquisme en ciutats i pobles de Tarragona, com va ser la repressió, la qual, tot i haver persistit durant tot el període de vigència del Règim, es concentrà a casa nostra —i a la resta dels territoris de l'Estat conquerits a les acaballes de la Guerra Civil— durant els primers quatre o cinc anys de la primera postguerra, amb especial incidència el mateix 1939 de l'ocupació de la totalitat del territori català.

En fer-ho, s'ha hagut d'interrogar igualment sobre la violència del bàndol republicà de l'estiu de 1936 i mesos subsegüents; sobre l'esperit i les pràctiques venjatives dels vencedors i sobre la participació de la mateixa població catalana en aquesta repressió via denúncies, recalcant la necessitat d'esbrinar les delacions, qui les instigava —o no, hi afegiria jo, plantejant al voluntariat.

Tot això entenent, en suma, la repressió franquista correctament, és a dir, no només com a expressió de la voluntat repressiva i venjadora del bàndol invasor i forà, sinó d'unes autoritats franquistes que també en bona part eren catalanes i que actuaven amb l'auxili i el suport de sectors de la població de casa nostra. Amb les seves pròpies paraules, que subscriu, «aproximar-nos a la realitat social del règim [...] analitzant la teoria de les noves institucions sindicals i la pràctica amb què les velles forces socials van aconseguir d'utilitzar-les per mantenir la seva dominació, és una de les millors maneres d'entendre allò què va ser la Catalunya franquista atès que (no va ser) solament el producte d'una invasió exterior sinó el fruit d'una aliança dels enemics externs amb les forces internes».

Però, quines forces internes? L'Antoni entén la mateixa dictadura franquista com l'expressió d'una coalició autoritària diversa i conformada per diversos actors com l'Exèrcit; l'Església catòlica; el partit únic Falange Española Tradicionalista y de las JONS creat el 1937 a la dita «España Nacional» durant la contesa i hegemnitzat pels feixistes —vells i nous—; els carlins de l'antiga Comunió Tradicionalista —ben arrelats a l'Alt Camp i no sempre realment integrats al partit únic—; els *alfonsinos* de l'antiga Renovación Española - Derecha de Cataluña (Dreta de Catalunya); els antics membres del Bloque Nacional; els de la CEDA, també amb força arrelament al país i agrupant bona part de la gran i mitjana propietat agrària; empresaris, banquers..., però també centenars de milers de camperols mitjans i petits i classes mitjanes urbanes i rurals, catòlics, que esdevindran bona part del suport del règim franquista al conjunt del país, i també en parts del nostre país.

Per això cal tenir en compte que el Règim havia creat el 1937 el seu propi partit únic, mitjançant la confiscació i unificació de les dues principals forces polítiques que havien ajudat al cop militar —els feixistes de la Falange Española de las JONS i els carlins de l'esmentada Comunió Tradicionalista—, i l'havia modelat sobre la base de l'estructura i la idea de la primera. Per tant, no seria estrany, sinó ben al contrari, que

molts dels membres d'aquest partit no se sentissin identificats amb la idea feixista de Falange encara que formessin part d'un partit únic sustentat per aquesta ideologia. Però això —com bé sap i explica l'Antoni— acabaria sent un avantatge per a la pervivència del Règim, el líder del qual podria utilitzar després de la derrota de l'Eix de 1945 altres sectors del bloc polític i social franquista més presentables als aliats, com els catòlics autoritaris o altres, mentre es dedicava cínicament a enfosquir i maquillar la no supressió de la FET y de las JONS exigida pels aliats vencedors. És a dir, que el Règim tenia un autèntic arsenal politicoideològic fins a cert punt diferent que li permetia configurar diversos governs per adaptar-se a situacions internacionals canviants... i perviure fins al 1977.

Explicar tot això, en un país on la història forma sovint part del combat polític, mai no resulta senzill; i donar noms i cognoms —no en sentit acusatori, confont el paper d'historiador amb el d'acusador, de fiscal—, menys encara. És més, ell ho ha viscut en carn pròpia.

Des d'aquest punt de vista, com en altres aspectes del règim franquista que ha estudiat, l'Antoni ha sabut diferenciar entre el ciutadà compromès que és i el professional obligat, no en una equidistància asèptica, sinó en l'obligació ètica de reconstruir i explicar uns fets del passat complexos i poc donats a simplificacions.

D'altra banda, en parlar de les autoritats franquistes que ha hagut d'estudiar, les locals —sobretot, caps de Falange i delegats sindicals, a més d'alcaldes, entre d'altres—, no s'ha estat de denunciar els poders dictatorials de què disposaven; com els exerciren; les coses que alguns foren capaços de fer —com contribuir amb informes negatius a afusellaments—; o l'aprofitament i la corrupció en què també alguns caigueren —com el delegat sindical agrícola que emmagatzemava i venia d'estraperlo adobs que havien arribat per ser distribuïts entre tots, o tants altres.

Junt amb això, mou l'Antoni l'honesta indignació de veure com, amb el règim de Franco, malgrat que hi havia sectors que teòricament pretenien fer una *revolució nacionalsindicalista* —és a dir els feixistes del partit únic—, retornaren al poder els rics, l'Església catòlica, els conservadors, els d'ordre, els grans propietaris agraris i els cacics... *els de sempre*, en suma, frustrant les ànsies de canvi de tants durant tant de temps, com eren aquells que realment interessaven i són objecte de l'atenció, sovint no explícita, de l'Antoni Gavaldà.

Ens explica que els poders locals no només eren l'Ajuntament, el partit únic, la Guàrdia Civil o l'Església catòlica, sinó que incloïen igualment «les camarilles locals que dictaven i no s'embrutaven, que tiraren la pedra i amagaren la mà, els que assenyalaven però no eren assenyalats. Caciquisme pur». I com «alguns caps visibles d'aquests organismes [...] controlaven els "cupos" que es rebien de l'Estat en ares d'un repartiment equitatiu, tot i que a vegades no es produïa. Però el silenci imperava i el poder era

el poder. Hem trobat casos en els diferents estudis que hem dut a terme d'influències i de malvestats en els repartiments, des d'aquell president d'Hermandad que va aixecar un pis a la masia per encabir el gènere que arribava i no es repartia, en un robatori descarnat i que servia per desviar productes al mercat negre per enriquiment particular, o el d'aquella Hermandad que classificada com estava la gent, feia la distinció d'atorgar cupos crescuts als considerats de dretes, mentre els d'esquerres veien postergades o fins i tot negades el que els corresponia. Tot i que no és general el que diem» —matisa— «és demostratiu que el poder dels homes podia portar —i portava— a abusos i menys-teniments que no passaren per la justícia, per quant aquesta era la perversió del que podríem entendre com a justícia».

Però, afegeix també, que no tots eren així. Hi havia feixistes autèntics amb altres actituds, com el cap provincial falangista de Tarragona dels primers anys, que «intentà denunciar aquestes pràctiques i aconseguí certs èxits, però la podridura era tan instal·lada que sovint només pagaren petits defraudadors o estraperlistes».

Perquè, diguem-ho ras i curt, el veritable centre d'atenció de l'Antoni Gavaldà no és el règim de Franco, sinó la petita pagesia, els petits propietaris, els jornalers, els parcers, els mitgers. Aquells que dobleguen l'esquena des de fa tant temps que ja ni ho recorden, sense poder gaudir, molts d'ells, de la vida que es mereixen mercès a la injusta distribució de la terra, als abusos dels grans propietaris, dels especuladors, dels prestadors i usurers. Tots ells amb la complicitat dels poders —siguin els de la monarquia, els de la República en la seva etapa més conservadora o els d'un règim com la dictadura franquista.

Uns sectors que havien vist amb esperança l'arribada del reformisme republicà, però que s'havien frustrat amb els alts i baixos de les lleis que havien de permetre'ls millores. Tot i que, tanmateix, pogueren gaudir de noves oportunitats i possibilitats. Però tornaven a la posició d'oprimits de sempre, després d'una guerra instigada en bona part pels seus opressors de sempre, via recurs a l'exèrcit sollevant.

El veritable combat de l'Antoni és el que lliura per la petita pagesia i la pagesia pobra, la que lluita, s'associa, socialitza en els seus propis espais —siguin societats, cafès o tavernes—, la que progressa en alguns moments, pocs, de la història de Catalunya, però que acaba caient derrotada. Aquells «sectors de la pagesia [que] no es quedaren de braços plegats a veure-les venir i, [que] organitzats en grups, feren demandes, mal ateses», que «plantaren cara a un segment de propietaris que, sovint, només recollien el guany dels que els treballaven la terra, per la possessió secular que tenien, per compres i herències, sense una compassió declarada, que alguns deien tenir però que veia amb comptagotes».

Li interessen aquests pagesos i les seves associacions, com a «revulsius per fer sentir els pagesos partícips del seu esdevenir. De ser persones». De «parar els peus

als especuladors, comissionistes i representants, alguns, lucrats a costa de comprar-los els productes sovint just acabada la collita. I d'escanyar-los. Aquestes circumstàncies els farien adonar-se que la unió els beneficiava. Seria un pas decisiu». Tanmateix, ens explica, «la força de la unió va intentar ser esmicolada pels amos de les terres i fins per una Església que volia ramat i no caps de brot, defensora de l'ordre, decantada, per tant, cap als propietaris».

L'objecte del seu compromís moral i sentimental —perquè em sembla que l'Antoni és en el fons una persona molt emotiva— són aquells. I realitza, plasma, aquest compromís, a més a més, escrivint bé —com a mestre de català que també és. Farcint els seus textos de modismes d'aquí i de les seves contrades vallmollenques i vallenques.

I ho continuarà fent. Per a bé de la Història, amb majúscules.

